

**POLITECHNIKA LUBELSKA
WYDZIAŁ MECHANICZNY
KATEDRA INŻYNIERII
MATERIAŁOWEJ**

**Laboratorium Inżynierii
Materiałowej
ĆWICZENIE Nr 8**

Akceptował:
Kierownik Katedry
prof. dr hab. B. Surowska

Opracowali:
dr inż. Krzysztof Pałka
dr Hanna Stupnicka

- I. Temat ćwiczenia: **Struktury i właściwości stopów o szczególnych właściwościach.**
- II. Cel ćwiczenia: Poznanie struktur stali i stopów o szczególnych właściwościach na podstawie obserwacji mikroskopowych, poszukiwanie związków między składem chemicznym a budową strukturalną i właściwościami stopów.
- III. Ważniejsze pytania kontrolne:
1. Klasyfikacja stali i stopów o szczególnych właściwościach.
  2. Główne pierwiastki stopowe i ich rola w stopach o szczególnych właściwościach.
  3. Składniki strukturalne stali oraz ich właściwości.
  4. Równoważniki chromu i niklu.
  5. Wykres Schafflera.
  6. Węglik pierwiastków stopowych w stalach – charakterystyka: rodzaje i właściwości, powstawanie, wpływ na właściwości stali.
  7. Związki międzymetaliczne – charakterystyka: rodzaje i właściwości, powstawanie, wpływ na właściwości stali.
  8. Rodzaje korozji stali.
  9. Żaroodporność, czynniki wpływające na prędkość utleniania.
  10. Żarowytrzymałość, zjawisko pełzania, metody ograniczenia zjawiska pełzania.
  11. Zastosowania stali i stopów o szczególnych właściwościach.
- IV. Literatura:
1. Blicharski M.: Inżynieria materiałowa. Stal. WNT, Warszawa 2004.
  2. Blicharski M.: Wstęp do inżynierii materiałowej. WNT, Warszawa 2006.
  3. Dobrzański L. A.: Materiały inżynierskie i projektowanie materiałowe. Podstawy nauki o materiałach i metaloznawstwo. WNT, Warszawa 2006.
  4. Dobrzański L. A.: Metalowe materiały inżynierskie. WNT, Warszawa 2004.
  5. Łuksza J., Skołoszewski A., Witek F., Zachariasz W.: Druty ze stali i stopów specjalnych. WNT, Warszawa 2006.
  6. Przybyłowicz K.: Metaloznawstwo. WNT, Warszawa 2003.
  7. Weroński A. (red.): Ćwiczenia laboratoryjne z inżynierii materiałowej. Wyd. Politechniki Lubelskiej, Lublin 2002.

V. Przebieg ćwiczenia:

1. Materiały i urządzenia do badań

1.1. Komplet zgładów metalograficznych

1.2. Mikroskop metalograficzny

1.3. Atlas struktur

1.4. Wyciągi z Polskich Norm – Europejskich Norm:

- PN-EN 10088 – oznaczenia i skład chemiczny stali odpornych na korozję
- PN-EN 10088-1 – oznaczenia i skład chemiczny stali żaroodpornych
- PN-EN 10302 – oznaczenia i skład chemiczny stali żarowytrzymałych
- PN-EN 10090 – oznaczenia i skład chemiczny stali zaworowych

1.5. Wykres Schafflera

1.6. Wzór protokołu badań.

2. Przebieg badań

Prowadzący zajęcia sprawdza znajomość problematyki badawczej. Po dopuszczeniu do wykonania ćwiczenia należy wykonać następujące czynności:

- 2.1. Włączyć oświetlenie mikroskopu i sprawdzić jego działanie. Dobrać odpowiednie powiększenia
- 2.2. Dokonać przeglądu struktur wszystkich zgładów metalograficznych znajdujących się w komplecie i przeprowadzić ich identyfikację na podstawie atlasu struktur
- 2.3. Na podstawie składu chemicznego i wykresu Schafflera określić podstawowe struktury stali (uwzględnić zakres zawartości pierwiastków) oraz podać możliwe do utworzenia węgliki i związki międzymetaliczne
- 2.4. Dla stali odpornych na korozję określić odporność korozyjną na podstawie zaobserwowanej struktury i składników strukturalnych.

3. Opracowanie sprawozdania

Sprawozdanie z przeprowadzonych badań powinno zawierać:

- 3.1. Cel badań, przedmiot badań
- 3.2. Rysunki obserwowanych mikrostruktur i ich opis
- 3.3. Analizę struktury w oparciu o wykres Schafflera oraz możliwości utworzenia węglików i faz międzymetalicznych
- 3.4. Wnioski dotyczące związków między składem chemicznym a budową strukturalną i właściwościami stali stopowych.

Tablica 1: Stale odporne na korozję (wybór z PN-EN 10088:1998)

Lp.	Znak	Skład chemiczny, %mas.															Właściwości mechaniczne, [MPa] [%]			
		C (max)	Mn (max)	Si (max)	P (max)	S (max)	Cr	Ni	Mo	W	V	Co	Cu	Ti	Al	N	Rm	Re _{0.2}	A ₅	twierdność
1	X6CrNiTi12	0,08	1,5	0,7	0,04	0,015	10,5-12,5	0,5-1,5	-	-	-	-	-	0,05-0,35	-	-	-	-	-	-
2	X6Cr13	0,08	1,0	1,0	0,04	0,015	12,0-14,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	550-700	≥400	≥18	160-210 HB
3	X12Cr13	0,08-0,15	1,5	1,0	0,04	0,015	11,5-13,5	max 0,75	-	-	-	-	-	-	-	-	650-850	≥450	≥15	-
4	X20Cr13	0,16-0,25	1,5	1,0	0,04	0,015	12,0-14,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	700-850	≥500	≥13	-
5	X29CrS13	0,25-0,32	1,5	1,0	0,04	0,15-0,25	12,0-13,5	-	max 0,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	X30Cr13	0,26-0,35	1,5	1,0	0,04	0,015	12,0-14,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	850-1000	≥650	≥10	-
7	X39Cr13	0,36-0,42	1,0	1,0	0,04	0,015	12,5-14,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	≤800	-	-	≤245 HB
8	X46Cr13	0,43-0,50	1,0	1,0	0,04	0,015	12,5-14,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52-54 HRC
9	X50CrMoV15	0,45-0,55	1,0	1,0	0,04	0,015	14,0-15,0	-	0,5-0,8	-	0,1-0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	55-57 HRC
10	X90CrMoV18	0,85-0,95	1,0	1,0	0,04	0,015	17,0-19,0	-	0,9-1,3	-	0,07-0,12	-	-	-	-	-	-	-	-	55-57 HRC
11	X70CrMo15	0,56-0,75	1,0	0,7	0,04	0,015	14,0-16,0	-	0,4-0,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	55-58 HRC
12	X6Cr17	0,08	1,0	1,0	0,04	0,015	16,0-18,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400-630	≥240	≥20	≤200 HB
13	X3CrTi17	0,05	1,0	1,0	0,04	0,015	16,0-18,0	-	-	-	-	-	4(C+N)+0,15-0,80		-	-	450-600	≥270	≥20	≤185 HB
14	X14CrMoS17	0,1-0,17	1,5	1,0	0,04	0,15-0,35	15,5-17,5	-	0,2-0,6	-	-	-	-	-	-	-	650-850	≥500	≥12	-
15	X3CrNb17	0,05	1,0	1,0	0,04	0,015	16,0-18,0	-	-	-	-	-	Nb = 12C+1,0		-	-	450-600	≥250	≥20	130-170HB
16	X105CrMo17	0,95-1,2	1,0	1,0	0,04	0,015	16,0-18,0	-	0,4-0,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	57-60 HRC
17	X6CrMoNb17-1	0,08	1,0	1,0	0,04	0,015	16,0-18,0	-	0,8-1,4	-	-	-	Nb = 7(C+N)+0,1±1,0		-	-	-	-	-	-
18	X39CrMo17-1	0,33-0,45	1,5	1,0	0,04	0,015	15,5-17,5	max 1,0	0,8-1,3	-	-	-	-	-	-	-	750-950	≥550	≥12	-
19	X2CrTiNb18	0,03	1,0	1,0	0,04	0,015	17,5-18,5	-	-	-	-	-	0,1-0,6	Nb = 3C+0,3+1,0		-	-	-	-	-
20	X2CrMoTi18-2	0,025	1,0	1,0	0,04	0,015	17,0-20,0	-	1,8-2,5	-	-	-	4(C+N)+0,15-0,80		max 0,03	450-650	≥320	≥20	≤200 HB	
21	X2CrMoTiS18-2	0,03	0,5	1,0	0,04	0,15-0,35	17,5-19,0	-	2,0-2,5	-	-	-	0,3-0,8	-	-	-	-	-	-	-
22	X2CrAlTi18-2	0,03	1,0	1,0	0,04	0,015	17,0-18,0	-	-	-	-	-	Ti=4(C+N)+0,15±0,80		1,7-2,1	-	-	-	-	-
23	X2CrNiN18-7	0,03	2,0	1,0	0,045	0,015	16,5-18,5	6,0-8,0	-	-	-	-	-	-	-	0,1-0,2	630-830	≥330	≥45	-
24	X2CrNi18-9	0,03	2,0	1,0	0,045	0,015	17,5-19,5	8,0-10,0	-	-	-	-	-	-	-	max 0,11	-	-	-	-
25	X5CrNi18-10	0,07	2,0	1,0	0,045	0,015	17,0-19,5	8,0-10,5	-	-	-	-	-	-	-	max 0,11	500-700	≥190	≥45	≤215 HB
26	X10CrNi18-8	0,05-0,15	2,0	2,0	0,045	0,015	16,0-19,0	6,0-9,5	max 0,8	-	-	-	-	-	-	max 0,11	500-700	≥195	≥40	≤230 HB
27	X6CrNiTi18-10	0,08	2,0	1,0	0,045	0,015	17,0-19,0	9,0-12,0	-	-	-	-	5C+0,7	-	-	-	500-700	≥190	≥40	≤215 HB
28	X6CrNiNb18-10	0,08	2,0	1,0	0,045	0,015	17,0-19,0	9,0-12,0	-	-	-	-	Nb = 10C+1,0		-	510-740	≥205	≥40	≤230 HB	
29	X2CrNi19-11	0,03	2,0	1,0	0,045	0,015	18,0-20,0	10,0-12,0	-	-	-	-	-	-	max 0,11	440-640	≥205	≥15	-	
30	X2CrNiMo17-12-2	0,03	2,0	1,0	0,045	0,015	16,5-18,5	10,0-13,0	2,0-2,5	-	-	-	-	-	max 0,11	440-640	≥185	≥25	130-200 HB	
31	X2CrNiMo17-13-3	0,03	2,0	1,0	0,045	0,015	16,5-18,5	11,0-14,0	2,5-3,0	-	-	-	-	-	0,12-0,22	-	-	-	-	
32	X2CrNiMo18-15-4	0,03	2,0	1,0	0,045	0,015	17,5-19,5	13,0-16,0	3,0-4,0	-	-	-	-	-	max 0,11	500-700	≥200	≥40	≤215 HB	
33	X4CrNi18-12	0,06	2,0	1,0	0,045	0,015	17,0-19,0	11,0-13,0	-	-	-	-	-	-	max 0,11	500-700	≥190	≥15	≤215 HB	
34	X1CrNi25-21	0,02	2,0	0,25	0,025	0,01	24,0-26,0	20,0-22,0	max 0,2	-	-	-	-	-	max 0,11	470-670	≥200	≥40	-	
35	X1CrNiSi18-15-4	0,015	2,0	3,7-4,5	0,025	0,01	16,5-18,5	14,0-16,0	max 0,2	-	-	-	-	-	max 0,11	530-730	≥210	≥40	≤230 HB	
36	X2CrNiMoN17-11-2	0,03	2,0	1,0	0,045	0,015	16,5-18,5	10,0-12,0	2,0-2,5	-	-	-	-	-	0,12-0,22	590-780	≥295	≥40	-	
37	X5CrNiMo17-12-2	0,07	2,0	1,0	0,045	0,015	16,5-18,5	10,0-13,0	2,0-2,5	-	-	-	-	-	max 0,11	-	-	-	-	
38	X1CrNiMoN25-22-2	0,02	2,0	0,7	0,025	0,01	24,0-26,0	21,0-23,0	2,0-2,5	-	-	-	-	-	0,1-0,16	540-740	≥250	≥40	-	
38	X6CrNiMoNb17-12-2	0,08	2,0	1,0	0,045	0,015	16,5-18,5	10,5-13,5	2,0-2,5	-	-	-	Nb = 10C+1,0		-	510-740	≥215	≥35	≤230 HB	
40	X1NiCrMoCuN25-20-7	0,02	1,0	0,5	0,03	0,01	19,0-21,0	24,0-26,0	6,0-7,0	-	-	-	0,5-1,5	-	0,15-0,25	650-850	≥300	≥40	≤250 HB	
41	X3CrNiMo13-4	0,05	1,5	0,7	0,04	0,015	12,0-14,0	3,5-4,5	0,3-0,7	-	-	-	-	-	min 0,02	650-830	≥520	≥12	-	

Lp.	Znak	Skład chemiczny, %mas.														Właściwości mechaniczne, [MPa] [%]			
		C (max)	Mn (max)	Si (max)	P (max)	S (max)	Cr	Ni	Mo	W	V	Co	Cu	Ti	Al	N	Rm	Re _{0,2}	A ₅
42	X5CrNiCuNb16-4	0,07	1,5	0,7	0,04	0,015	15,0-17,0	3,0-5,0	max 0,6	-	-	-	3,0-5,0	-	Nb= 5C±0,45	1070-1270	≥1000	≥10	-
43	X4CrNiMo16-5-1	0,06	1,5	0,7	0,04	0,015	15,0-17,0	4,0-6,0	0,8-1,5	-	-	-	-	-	min 0,02	760-960	≥550	≥14	-
44	X7CrNiAl17-7	0,09	1,0	0,7	0,04	0,015	16,0-18,0	6,5-7,8	-	-	-	-	-	0,7-1,5	-	≤850	-	-	≤255 HB
45	X2CrNiN23-4	0,03	2,0	1,0	0,035	0,015	22,0-24,0	3,5-5,5	0,1-0,6	-	-	-	0,1-0,6	-	-	600-830	≥400	≥25	≤260 HB
46	X2CrNiMoN25-7-4	0,03	2,0	1,0	0,035	0,015	24,0-26,0	6,0-8,0	3,0-4,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
47	X2CrNiMoCuN25-6-3	0,03	2,0	0,7	0,035	0,015	24,0-26,0	5,5-7,5	2,7-4,0	-	-	-	1,0-2,5	-	-	-	-	-	-
48	X2CrNiMoCuWN25-7-4	0,03	1,0	1,0	0,035	0,015	24,0-26,0	6,0-8,0	3,0-4,0	0,5-1,0	-	-	0,5-1,0	-	-	-	-	-	-

Tablica 2: Stale żaroodporne (wybór z PN-EN 10088-1:2005)

Lp.	Znak	Skład chemiczny, %mas.										Właściwości mechaniczne, [MPa] [%]				Max temp. pracy, °C
		C (max)	Mn (max)	Si (max)	P (max)	S (max)	Cr	Ni	Mo	Al	N	Rm	R _{p0,2}	A ₅	twardość	
1	X10CrAlSi7	0,12	1,0	0,5-1,0	0,04	0,015	6,0-8,0	-	-	0,5-1,0	-	420-620	≥220	≥22	≤192 HB	800
2	X10CrAlSi13	0,12	1,0	0,7-1,4	0,04	0,015	12,0-14,0	-	-	0,7-1,2	-	450-650	≥220	≥15	≤192 HB	850
3	X10CrAlSi18	0,12	1,0	0,7-1,4	0,04	0,015	17,0-19,0	-	-	0,7-1,2	-	500-700	≥270	≥15	≤212 HB	1000
4	X10CrAlSi25	0,12	1,0	0,7-1,4	0,04	0,015	23,0-26,0	-	-	1,2-1,7	-	520-720	≥280	≥10	≤223 HB	1150
5	X18CrN28	0,15-0,2	1,0	1,0	0,04	0,015	26,0-29,0	-	-	-	0,15-0,25	500-700	≥280	≥15	≤212 HB	1100
6	X3CrAlTi18-2	0,04	1,0	1,0	0,04	0,015	17,0-18,0	-	-	1,7-2,1	Ti: 0,2+4(C+N)±0,8	500-650	≥280	-	≤200 HB	1000
7	X15CrNiSi25-4	0,1-0,2	2,0	0,8-1,5	0,04	0,015	24,5-26,5	3,5-5,5	-	-	0,11	600-850	≥400	≥16	≤235 HB	1100
8	X6CrNiSiN25-9-10	0,04-0,08	1,0	1,0-2,0	0,045	0,015	18,0-20,0	9,0-11,0	-	Ce: 0,03±0,08	0,12-0,2	600-800	≥290	≥40	≤210 HB	1050
9	X15CrNiSi20-12	0,2	2,0	1,5-2,5	0,045	0,015	19,0-21,0	11,0-13,0	-	-	0,11	55-750	≥230	≥30	≤223 HB	1000
10	X9CrNiSiN25-11-2	0,05-0,12	1,0	1,4-2,5	0,045	0,015	20,0-22,0	10,0-12,0	-	Ce: 0,03±0,08	0,12-0,2	650-850	≥310	≥40	≤210 HB	1150
11	X12CrNi23-13	0,15	2,0	1,0	0,045	0,015	22,0-24,0	12,0-14,0	-	-	0,11	500-700	≥210	≥35	≤192 HB	1000
12	X25CrMnNiN25-9-7	0,2-0,3	8,0-10,0	1,0	0,045	0,015	24,0-26,0	6,0-8,0	-	-	0,2-0,4	850-1050	≥500	≥25	≤311 HB	1150
13	X8CrNi25-21	0,1	2,0	1,5	0,045	0,015	24,0-26,0	19,0-22,0	-	-	0,11	500-700	≥210	≥35	≤192 HB	1050
14	X15CrNiSi25-21	0,2	2,0	1,5-2,5	0,045	0,015	24,0-26,0	19,0-22,0	-	-	0,11	550-750	≥230	≥30	≤223 HB	1150
15	X10NiCrAlTi32-21	0,12	2,0	1,0	0,03	0,015	19,0-23,0	30,0-34,0	-	0,15-0,6	Ti: 0,15±0,6	450-680	≥170	≥30	≤192	1100
16	X6NiCrNbCe32-27	0,04-0,08	1,0	0,3	0,02	0,01	26,0-28,0	31,0-33,0	Nb: 0,6±1,0	max 0,025	Ce: 0,05±0,1	500-750	≥180	≥35	≤223 HB	1150
17	X12NiCrSi35-16	0,15	2,0	1,0-2,0	0,045	0,015	15,0-17,0	33,0-37,0	-	-	0,11	55-750	≥230	≥30	≤223 HB	1100
18	X10NiCrSi35-19	0,15	2,0	1,0-2,0	0,03	0,015	17,0-20,0	33,0-37,0	-	-	0,11	500-650	≥270	≥40	≤200 HB	1100
19	X10NiCrSiNb35-22	0,15	2,0	1,0-2,0	0,03	0,015	20,0-23,0	33,0-37,0	-	-	0,11	500-650	≥270	≥40	≤200 HB	1100
20	X6NiCrSiN25-35-25	0,04-0,08	2,0	1,2-2,0	0,04	0,015	24,0-26,0	34,0-36,0	-	Ce: 0,03±0,08	0,12-0,2	650-850	≥300	≥40	≤210 HB	1170

Tablica 3: Stale żarowytrzymałe (wybór z PN-EN 10302:2003)

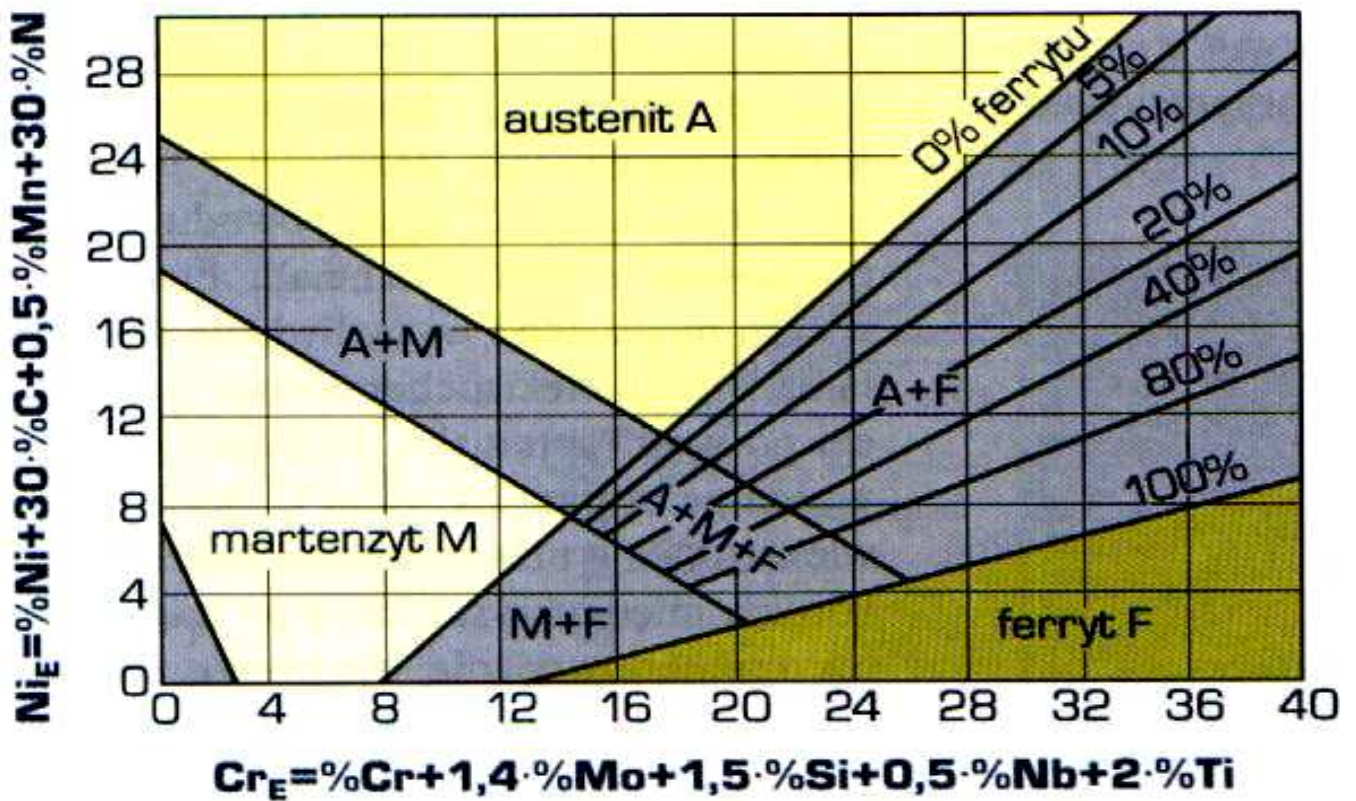
Lp.	Znak	Skład chemiczny, %mas.														Właściwości mechaniczne,					
		C (max)	Mn (max)	Si (max)	P (max)	S (max)	N	Al	Cr	Mo	Ni	Nb	V	W	Co	B	Rm [MPa]	Rp0.2 [%]	A [%]	R _{1000N} 650°C [MPa]	R _{1000N} 650°C [MPa]
1	X11CrMoWVNb9-1-1	0,09-0,13	0,3-0,6	0,1-0,5	0,02	0,01	0,05-0,09	max 0,04	8,5-9,5	0,9-1,1	0,1-1,4	0,06-0,1	0,18-0,25	0,9-1,1	-	0,0005-0,005	620-850	≥450	≥19	66	82
2	X20CrMoWV12-1	0,17-0,24	0,3-0,8	0,1-0,5	0,025	0,015	-	-	11,0-12,5	0,8-1,2	0,3-0,8	-	0,2-0,35	0,4-0,6	-	-	700-950	≥500	≥14	29	40
3	X8CrNiNb16-13	0,04-0,1	1,5	0,3-0,6	0,035	0,015	-	-	15,0-17,0	-	12,0-14,0	10C±1,2	-	-	-	-	510-710	≥195	≥35	78	103
4	X12CrNiWTiB16-13	0,07-0,15	1,5	0,5	0,035	0,015	-	-	15,5-17,5	-	12,5-14,5	-	Ti=0,4±0,7	2,5-3,0	-	0,0015-0,006	500-750	≥230	≥30	109	135
5	X8CrNiMoVNb16-13	0,04-0,1	1,5	0,3-0,6	0,035	0,015	0,06-0,14	-	15,5-17,5	1,1-1,5	12,5-14,5	10C±1,2	0,6-0,85	-	-	-	540-740	≥255	≥30	128	157
6	X6CrNiWNbN16-16	0,04-0,1	1,5	0,3-0,6	0,035	0,015	0,06-0,14	-	15,5-17,5	-	15,5-17,5	10C-1,2	-	2,5-3,5	-	-	540-740	≥250	≥30	113	147
7	X8CrNiMoNb16-16	0,04-0,1	1,5	0,3-0,6	0,035	0,015	-	-	15,5-17,5	1,6-2,0	15,5-17,5	10C-1,2	-	-	-	-	530-690	≥215	≥35	108	137
8	X6CrNiMoTiB17-13	0,04-0,08	2,0	0,75	0,035	0,015	-	-	16,0-18,0	2,0-2,5	12,0-14,0	Ti: 5C±0,8	-	-	-	0,0015-0,006	530-730	≥205	≥35	118	152
9	X8CrCoNiMo10-6	0,05-0,12	0,3-1,3	0,1-0,8	0,025	0,015	0,035	-	9,8-11,2	0,5-1,0	0,2-1,2	0,2-0,5	0,1-0,4	max 0,7	5,0-7,0	0,005-0,015	1000-1140	≥850	≥10	-	265 600°C
10	X12CrCoNi21-20	0,08-0,16	2,0	1,0	0,035	0,015	0,1-0,2	-	20,0-22,5	2,5-3,5	19,0-21,0	0,75-1,25	-	2,0-3,0	18,5-21,0	-	690-900	≥300	≥30	154	217
11	X5NiCrAlTi31-20	0,03-0,08	1,5	0,7	0,015	0,01	-	0,2-0,5	19,0-22,0	-	30,0-32,5	max 0,1	-	-	Cu max 0,5	Ti 0,2-0,5	500-750	≥170	≥30	78	91
12	X8NiCrAlTi32-21	0,05-0,1	1,5	0,7	0,015	0,01	-	0,2-0,65	19,0-22,0	-	30,0-34,0	Ti: 0,25-0,65	Cu: max 0,5	-	-	-	500-750	≥170	≥35	59 700°C	73 700°C

Tablica 4: Stale zaworowe (wybór z PN-EN 10090:2001)

Lp.	Znak	Skład chemiczny, %mas.													Właściwości mechaniczne,						
		C (max)	Mn (max)	Si (max)	P (max)	S (max)	Cr	Ni	Mo	W	V	Ti	Al	Nb	Rm [MPa]	Rp0.2 [%]	A [%]	twor- dość	Rm 650°C [MPa]	Rp0.2 650°C [MPa]	R _{1000N} 650°C [MPa]
1	X45CrSi9-3	0,4-0,5	0,6	2,7-3,3	0,04	0,03	8,0-10,0	max 0,5	-	-	-	-	-	-	900-1100	700	14	266-325 HB	170	120	40
2	X40CrSiMo10-2	0,35-0,45	0,8	2,0-3,0	0,04	0,03	9,5-11,5	max 0,5	0,8-1,3	-	-	-	-	-	900-1100	700	14	266-325 HB	220	180	40
3	X85CrMoV18-2	0,8-0,9	1,5	1,0	0,04	0,03	16,5-18,5	-	2,0-2,5	-	0,3-0,6	-	-	-	1000-1200	800	7	296-355 HB	230	170	52
4	X55CrMnNiN20-8	0,5-0,6	7,0-10,0	0,25	0,045	0,03	19,5-21,5	1,5-2,75	-	-	-	-	N: 0,2-0,4	-	900-1150	550	8	28 HRC	490	230	160
5	X53CrMnNiNbN21-9	0,48-0,58	8,0-10,0	0,45	0,045	0,03	20,0-22,0	3,25-4,5	-	-	-	N: 0,38-0,5	C+N: min 0,9	Nb+Ta: 2,0-3,0	950-1150	580	8	30 HRC	510	280	215
6	X50CrMnNiNbN21-9	0,45-0,55	8,0-10,0	0,45	0,045	0,03	20,0-22,0	3,5-5,5	-	0,8-1,5	-	N: 0,4-0,6	-	Nb+Ta: 1,8-2,5	950-1150	580	12	30 HRC	550	285	220
7	X53CrMnNiN21-9	0,48-0,58	8,0-10,0	0,25	0,045	0,03	20,0-22,0	3,25-4,5	-	-	-	N: 0,35-0,5	-	-	950-1200	580	8	30 HRC	500	270	200
8	X33CrNiMnN23-8	0,28-0,38	1,5-3,5	0,5-1,0	0,045	0,03	22,0-24,0	7,0-9,0	max 0,5	max 0,5	-	N: 0,25-0,35	-	-	850-1100	550	20	25 HRC	470	210	200
9	X85CrMoV18-2	0,8-0,9	1,5	1,0	0,04	0,03	16,5-18,5	-	2,0-2,5	-	0,3-0,6	-	-	-	1000-1200	800	7	296-355 HB	230	170	52

$$Cr_E = \%Cr + 1,4 \cdot \%Mo + 1,5 \cdot \%Si + 0,5 \cdot \%Nb + 2 \cdot \%Ti$$

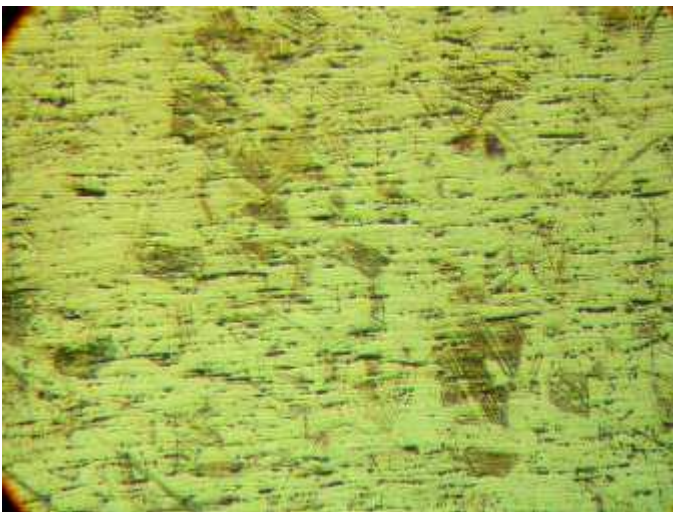
$$Ni_E = \%Ni + 30 \cdot \%C + 0,5 \cdot \%Mn + 30 \cdot \%N$$

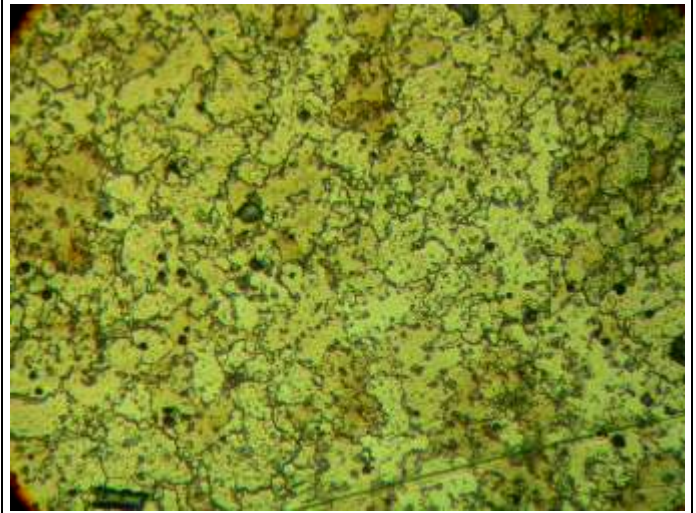
Rys. 1: Wykres Schafflera [4]

Atlas struktur stali stopowych

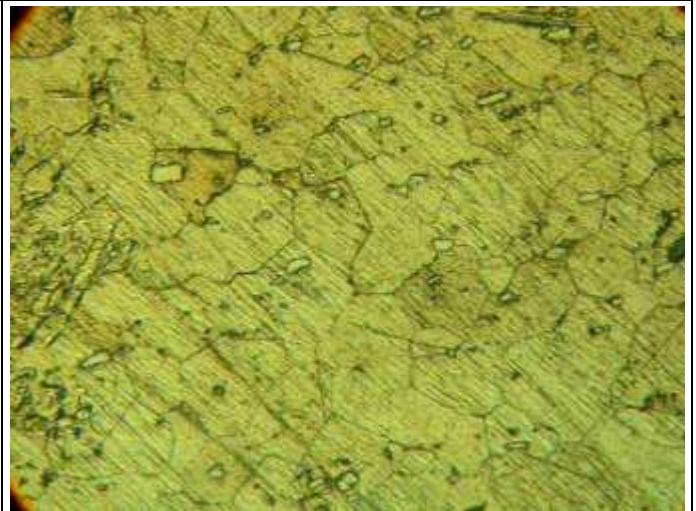
Mikrostruktura stali X12Cr13 po walcowaniu i wyżarzaniu. Widoczne ziarna ferrytu z węglkami, duże zanieczyszczenie wtrąceniami niemetalicznymi. Trawiono nitałem, pow. 250x

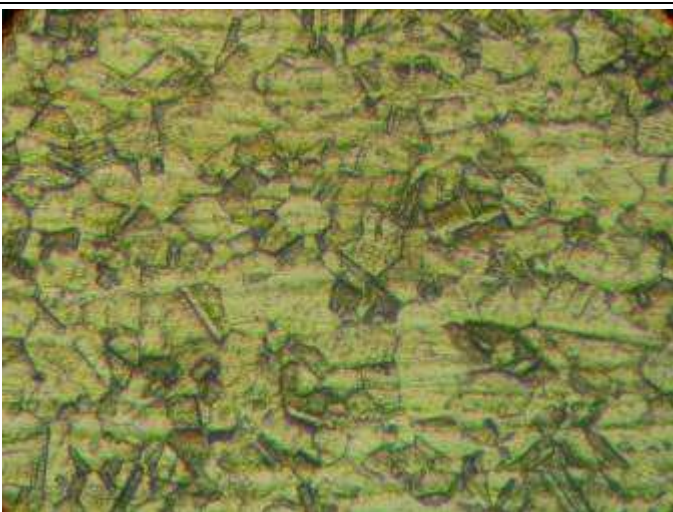
Mikrostruktura stali X20Cr13 po wyżarzaniu. Jasne ziarna ferrytu i duża ilość węglków. Trawiono nitałem, pow. 250x

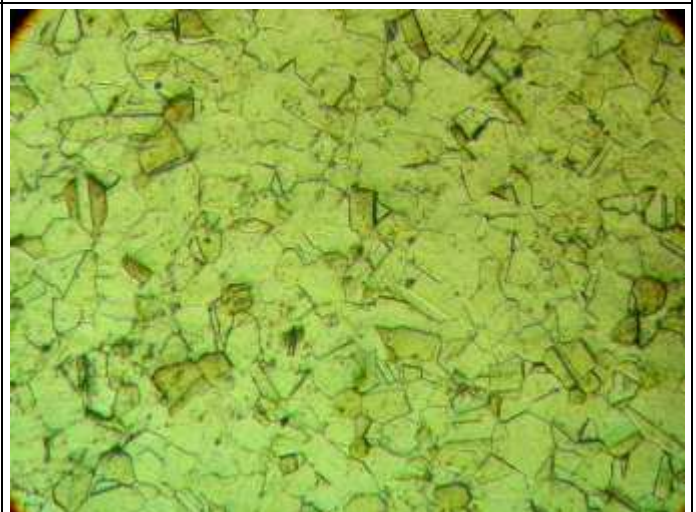
Mikrostruktura stali X10CrTi25. Widoczne jasne ziarno ferrytu z węglkami oraz pasma wtrąceń niemetalicznych. Trawiono wodą królewską, pow. 250x

Mikrostruktura stali żaroodpornej X10CrAlSi25. Widoczna struktura ferrytyczna. Trawiono HFxHNO_3 , pow. 150x

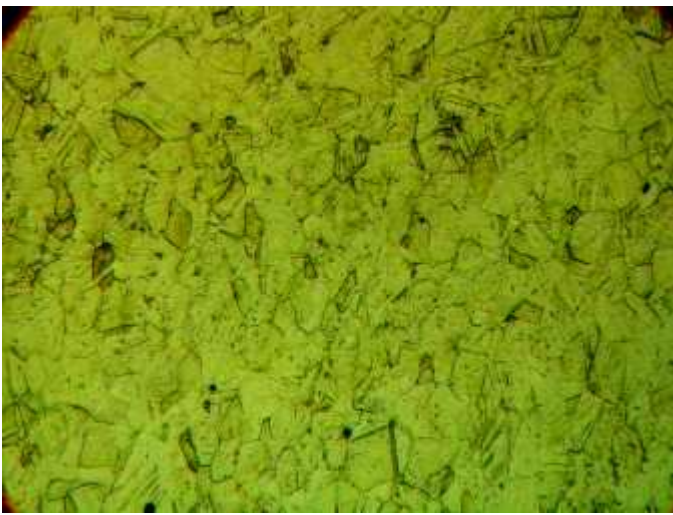

Mikrostruktura stali X10CrNi18-8 po przesycaniu. Widoczne charakterystyczne ziarna austenitu z bliźniakami. Trawiono HFxHNO_3 , pow. 250x

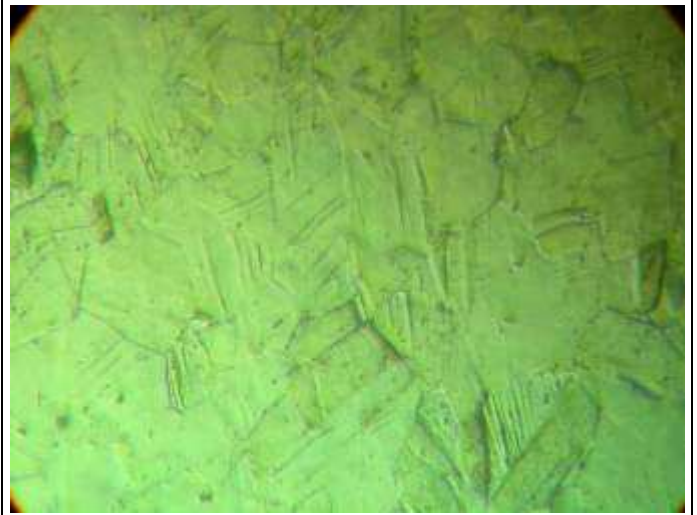

Mikrostruktura stali X2CrNiMo17-12-2 po przesycaniu. Widoczne charakterystyczne ziarna austenitu z bliźniakami. Trawiono wodą królewską, pow. 250x

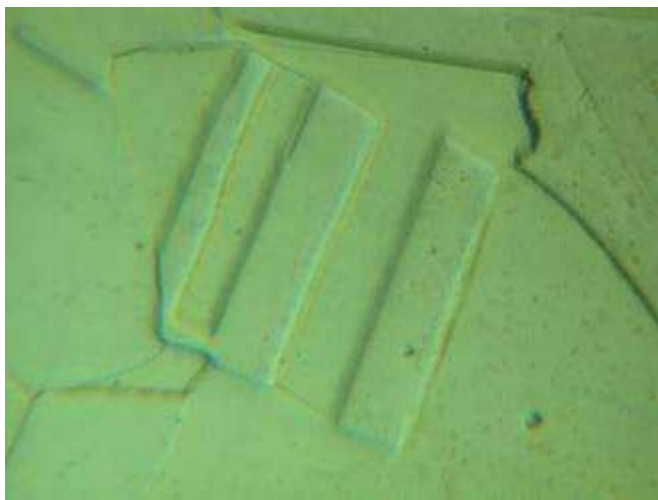

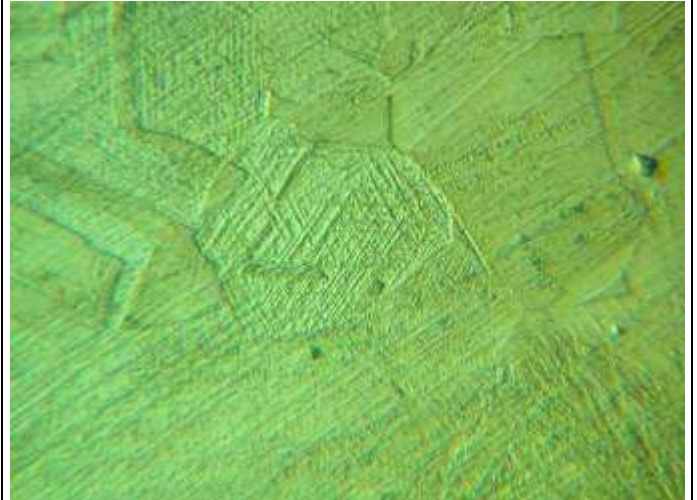
Mikrostruktura stali X10CrNi18-8 po przeróbce plastycznej na zimno. Widoczne zniekształcone ziarna austenitu oraz pasma poślizgu. Trawiono wodą królewską, pow. 250x

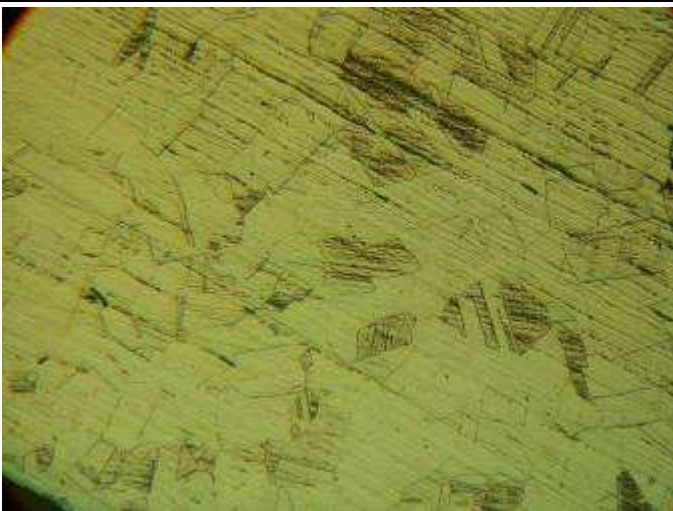
Mikrostruktura stali X2CrNi17-12-2 po przeróbce plastycznej na zimno. Widoczne zniekształcone ziarna austenitu oraz pasma poślizgu. Trawiono wodą królewską, pow. 400x

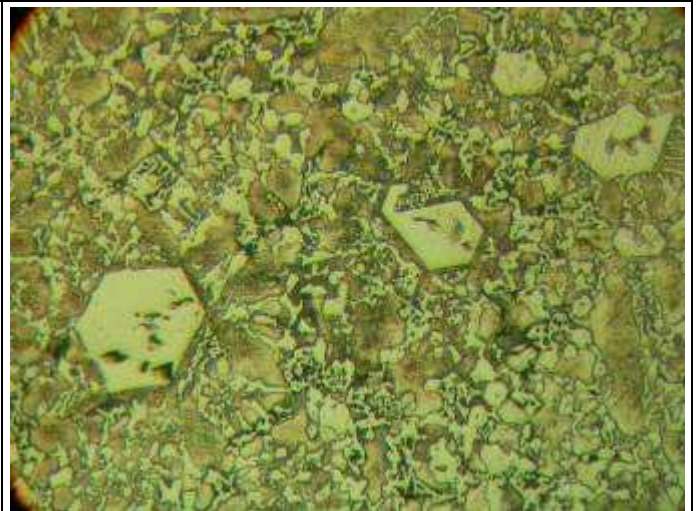
Mikrostruktura stali X2CrNiMo17-12-2 po przesycaniu. Widoczne charakterystyczne ziarna austenitu z bliźniakami. Trawiono wodą królewską, pow. 1000x

Mikrostruktura stali X2CrNiMo17-12-2 po przeróbce plastycznej na zimno. Widoczne pasma poślizgu w ziarnach. Trawiono wodą królewską, pow. 600x

Mikrostruktura stali X12Mn12 po walcowaniu i przesycaniu. Widoczne ziarna austenitu z bliźniakami rekryształizacji. Trawiono HFxHNO_3 , pow. 125x

Mikrostruktura steli – stop na bazie kobaltu. Widoczne kryształy roztworu stałego w osnowie stopowej. Trawiono wodą królewską, pow. 250x